

УДК 316
ББК 60.561.3

**СОТЦИАЛИЗАТСИЯ – ЯКЕ АЗ
РОҲҶОИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ
МАЪРИФАТИ СИЁСИИ
ШАҲРВАНДОН**

Саидзода Шӯҳрат Шукур,
н.и.с., дотсенти кафедраи сиёсатишноси
ДДХБСТ (Тоҷикистон, Хучанд)

**СОЦИАЛИЗАЦИЯ – ОДИН ИЗ
ПУТЕЙ ПОВЫШЕНИЯ
ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ
ГРАЖДАН**

Саидзода Шухрат Шукур,
к.полит.н., доцент кафедры политологии
ТГУПБП (Таджикистан, Худжанд)

**SOCIALIZATION AS ONE OF THE WAYS
OF ELEVATION CONCERNED WITH
POLITICAL ENLIGHTENMENT OF
CITIZENS**

Saidzoda Shukhrat Shukur,
candidate of political sciences, Associate
Professor of the politology department under
the TSULBP (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: shuhratst@mail.ru

Ключевые слова: политическая социализация, политическая грамотность, демократическая система государства, политическое воспитание граждан, политическая бдительность

Изучается проблема политической социализации и повышения политической грамотности граждан. Отмечено, что политическая социализация является одним из эффективных путей развития демократии, формирования гражданского общества, удержания молодежи от вступления в религиозно-радикальные организации. Также рассматриваются пути повышения политической бдительности и причины политического отчуждения молодежи. Высказано мнение, что, наряду с другими формами воспитания, воспитание политического мышления способствует повышению политической грамотности населения. На воспитание политического мышления серьезно влияют: развитие институтов политической социализации, преподавание политических наук, просмотр политических программ, осведомленность о внутригосударственных и зарубежных политических событиях, участие в политических компаниях, конструктивная политическая позиция, что сказывается на развитии демократической системы общества.

Калидвожаҳо: сотсиализатсияи сиёсӣ, маърифати сиёсӣ, ҷомеаи шаҳрвандонӣ, низоми демократии давлат, зиракии сиёсӣ, тарбияи сиёсии шаҳрвандон.

Мақола ба масъалаи сотсиализатсияи сиёсӣ ва роҳҳои баланд бардоштани маърифати сиёсии шаҳрвандон бахшида шудааст. Сотсиализатсияи сиёсӣ яке аз роҳҳои самаранок дар инкишофи демократия ва таъшикули ҷомеаи шаҳрвандӣ, эмин нигоҳ доштани ҷавонон аз ворид шудан ба ҳизбу созмонҳои ифротгароии динӣ ба ҳисоб меравад. Ҳамчунин дар мақола роҳҳои баланд бардоштани зиракии сиёсӣ ва омилҳои бегонашавии сиёсии шаҳрвандон зикр гардидааст. Таъкид шудааст, ки ба роҳ мондани тарбияи тафаккури сиёсӣ баробари навъҳои дигари тарбия ба боло рафтани маъри-

фати сиёсии шаҳрвандон мусоидат менамояд. Хоссатан дар самти тарбияи тафаккури сиёсӣ инкишоф додани ниҳодҳои сотсиализатсияи сиёсӣ, таълими илмҳои сиёсӣ, тамошои барномаҳои сиёсӣ, ҳамарӯза дуруст огоҳ шудан аз ҳодисаву воқеаҳои сиёсии дохилидавлатӣ ва ҷаҳонӣ, иштирок дар маърақаҳои сиёсӣ, доштани мавқеи сиёсии солим ва созанда мусоидат намуда, ба рушди низоми демократӣ таъсири назаррас мерасонад.

Key words: *political socialization, political literacy, democratic system of a state, political upbringing of citizens, political vigilance*

The author dwells on the problem of political socialization and elevation of political literacy of citizens. It is underscored that political socialization is one of the effective ways of democracy development, civil society formation, restraintment of youth from joining religious-radical organizations. The ways of elevation of political vigilance and the reasons of political estrangement of young people are canvassed as well. The author expresses the opinion that alongside with other forms of upbringing the one of political thinking promotes an elevation of population's political literacy. Grave influence over political thinking upbringing is exerted by a development of political socialization institutes, teaching of political sciences, watching of political programmes, awareness of home state events and those of foreign political ones, participation in political campaigns, constructive political position; all the enumerated telling upon the development of society's democratic system.

Дар маркази тамоми муносибатҳои ҷамъиятӣ инсон ва манфиатҳои ӯ қарор дорад. Ҳаёти иҷтимоиро бе муносибатҳои байнифардӣ ва байнигурӯҳӣ тасаввур кардан номумкин аст. Ҳар чи қадар сатҳи огоҳӣ ва ё худ дониши шаҳрвандон баланд бошад, ҳамон қадар муносибатҳо мураккаб ва печида мегарданд. Дар ҷомеаҳои анъанавӣ, яъне он ҷомеаҳое, ки мардум асосан аз рӯи рафтору муносибатҳои ҷомеаи пеш аз демократӣ доштанд, сатҳи маърифати сиёсии одамон паст буда, ҳодисаву равандҳои сиёсии ҷомеа асосан тавассути иродаи роҳбарон ва гурӯҳи бисёр хурди ҷомеа пеш меравад. Дар чунин низом давлат зарурати баланд бардоштани маърифати сиёсии мардумро лозим намешуморид ва доираи хеле андак, хоссатан аҳли дарбор нисбатан дараҷаи баланди огоҳиро доштанд ва барои баланд бардоштани дониши сиёсӣ ва ҳудогоҳии мардум дар ҷомеа ягон институти махсус низ амал намекард. Чунин муҳити ҷомеа дар давраҳои пеш ҳолати маъмулӣ ҳисобида шуда, тағйироти назаррас дар тарзу усули муносибатҳои сиёсӣ ва идоракунии сиёсӣ, танҳо дар ҳолати таъсири қувваҳои беруна, яъне дар ҳолати ҷангу табaddулот ба миён меомад.

Ҷомеаи муосир тамоман дар шароити дигари иҷтимоиву иқтисодӣ ва сиёсӣ қарор дорад. Дар режими демократии давлат аз ҳар як узви ҷомеа сатҳи баланди огоҳӣ талаб карда мешавад. Зеро, дар низоми демократӣ сарчашмаи ҳокимият мардум доништа мешавад ва он аз тарафи мардум ва барои мардум амал менамояд. Ҳарчи қадар мардум аз маърифати баланди сиёсӣ ва иқтисодӣ бурхӯрдор бошанд, ҳамон қадар дар ҷомеа соҳиби мавқеи фаъол мегарданд ва имконияти бештари ба равандҳои сиёсии ҷомеа таъсир намуданро пайдо менамоянд. Аммо то кадом андоза ҳавасманд будани давлат нисбат ба баланд шудани маърифати сиёсии шаҳрвандон аз шароити таърихӣ ва низоми сиёсии он вобаста мебошад. Ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон дар ибтидои солҳои аввали соҳибистиклолӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки мардуми тоҷик, хоссатан ҷавонон ниёз ба ҳудогоҳӣ ва маърифати баланди сиёсӣ

доранд. Ҳоло ин таърихи начандон дур моро водор менамояд, то иштибоҳи худро бори дигар такрор накунем ва манофеи миллиро аз ҳама гуна дигар манфиатҳо боло гузорем. Ҳоло ҳам ҳодисаи зикршуда ва ҳам шароити бисёр хассоси сиёсӣ геополитикӣ ва гузашта аз ин, вуруди ҷавонон ба ҳизбу созмонҳои ифротгаро зарурати аз сатҳи баланди огоҳии сиёсӣ бархӯрдор будани мардум ва дар ҳаёти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва равандҳои сиёсии ҷомеа шарик будани онҳоро тақозо менамояд.

Илова бар ин, дар ҷомеаи демократӣ зиндагӣ намуда, берун аз сиёсат будан номумкин аст. Ҳодисаву падидаҳои сиёсии ҷомеа бавосита ва ё бевосита ба рафтору афкори шахс таъсири муайян мерасонад ва хоставу нохоста ҳар нафар зер таъсири он қарор мегирад. Ҳанӯз дар даврони пешфайласуфи Юнони Қадим Арасту майли сиёсӣ ва фаъолияти сиёсӣ бурдани шахсро як чизи табиӣ шуморида, «инсонро ҳайвони сиёсӣ» номида буд. Шахс дар ҷомеа зиндагӣ намуда ё таъсири худро ба сиёсат таъсир мерасонад ва ё зер таъсири он қарор мегирад. Махсусан дар низоми имрӯзаи ҷомеа доираи имконияти фаъолияти сиёсии шахс дар ҳаёти сиёсии ҷомеа бисёр васеъ гардида, шаклгирии ҳодисаҳои сиёсӣ то ба андозае аз рафтори ҳар як узви ҷомеа вобастагӣ пайдо мекунад. Барои иштироки фаъоли мардум дар ҳаёти ҷомеа дар низоми демократӣ мутобиқи санадҳои меъёрии-ҳуқуқӣ ва санадҳои байналмилалӣ ҳуқуқи озодиҳои зиёд муайян гардидааст. Он қонунҳо барои ҳар шахс аз як тараф, имконияти таъсир расонидан ба раванди сиёсии ҷомеа, аз тарафи дигар, эҳтимоли зер таъсири ҳодисаҳои сиёсӣ қарор гирифтани шахсро ба вучуд овардааст. Бо назардошти ин, дар давлати демократӣ, барои иштироки фаъоли сиёсӣ дар ҳаёти ҷомеа ба ҳар нафар дониши муайяни сиёсӣ зарур аст. Зеро, ноогоҳӣ ва бемаърифатии сиёсӣ ба шахс имкон намедихад, ки қарори дурусти сиёсӣ интиҳоб намуда, ба ҳодисаҳои сиёсӣ таъсир расонад ва аз баҳрабардорӣ бикунад.

Сотсиализатсияи сиёсӣ яке аз роҳҳои самараноки бо ҳам овардани мардум ба ҳаёти сиёсии ҷомеа ва иштироки онҳо дар идоракунии давлат ба ҳисоб меравад. Сотсиализатсияи сиёсӣ раванди аз тарафи фардҳои алоҳида аз худ қардани фарҳанги сиёсӣ, арзишҳо, меъёрҳо, одатҳо ва модели рафтори сиёсии ҷомеа мебошад [4, 7]. Яъне, ин равандест, ки шахс тавассути қабул намудани қоидаву меъёрҳои сиёсии ҷомеа вориди ҳаёти сиёсӣ гашта, ҳамчун субъекти сиёсӣ дар рушди низоми сиёсӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ саҳмгузор мегардад. Гузашта аз ин, сотсиализатсияи сиёсӣ ва маърифати сиёсӣ садди роҳи ворид шудани шаҳрвандон ба созмонҳои ифротгаро мегардад.

Дар шароити имрӯза аз худ намудани дониши сиёсӣ, доштани зиракиву ҳушёрӣ сиёсӣ баробари дигар масъалаҳои ҷомеа, барои ҳар шаҳрванд ва, пеш аз ҳама, барои ҷавонон аҳамияти хоса дорад. Чуноне ки Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ин бора қайд менамоянд: «Вазъи имрӯза ва ҳаётҳои афзоянда бояд шаҳрвандон, аз ҷумла ҷавонони моро ҳушёр созанд, ки ба ҳар гуна ҳаракату гурӯҳҳои тундрав шомил нагарданд ва зиракии сиёсиро аз даст навода, барои ҳифзи давлатдорӣ миллиамон кӯшиш намоянд ва Ватани азизамонро чун меҳри модар муқаддасу гиромӣ доранд» [9].

Пеш аз ворид шудан ба паҳлӯҳои дигари мавзӯ лозим аст, ки нахуст маънои мафҳумҳои зиракии сиёсӣ, ҳушёрӣ сиёсӣ ва фиреби сиёсиро шарҳ бидеҳем. Дар фарҳанги забони тоҷикӣ мафҳуми **зирақ** ба маънои «бофиросат», «бохуш», «ҳушёрӣ

тезфаҳм», **хушёр** – «бохуш», «бофаҳм», «тезфаҳм», мазмуни мафхуми **фиреб** – «макр», «ҳила», «фиреб хӯрдан», «фирефта шудан», «дар натиҷаи макру ҳилаи касе гумроҳ шудан», «фиреб додан», «фирефтан», «гӯл задан» [8, 243] омадааст.

Фиреби сиёсӣ идораи пинҳонии шуур ва рафтори сиёсии одамон бо мақсади маҷбур намудани онҳо бар зидди манфиатҳои худ мебошад. Аз рӯи ин таърифҳо агар ба муносибати мафхумҳои зиракии сиёсӣ ва фиреби сиёсӣ назар намоем, пас маънии зиракӣ ва хушёрии сиёсӣ ин бофиросатии сиёсӣ, бохушии сиёсӣ ва хушёриву тезфаҳмии сиёсӣест, ки шахси дорои чунин сифатҳо эҳтимоли бисёр ками афтодан ба фиреби сиёсӣ дорад. Яъне, шахси аз лиҳози сиёсӣ зирак он нафаре махсуб меёбад, ки аз ҷиҳати сиёсӣ бофиросат, бохуш, хушёр ва бомаърифат аст ва ҳамеша огоҳона бо равандҳову падидаҳои сиёсӣ муносибат менамояд. Ё ба таври дигар гӯем, ҷавони аз лиҳози сиёсӣ зирак ҳамоне ба ҳисоб меравад, ки ҳодиса, падида ва воқеаву равандҳои иҷтимоиву сиёсиро хуб дарк кардааст ва аз моҳияту мазмуни сиёсат, равандҳои сиёсии ҷомеа огоҳии амиқ дорад.

Ба назари инҷониб, далелҳои асосии мубрам гардидани масъалаҳои хушёрии сиёсӣ ва зиракии сиёсӣ дар ҷомеаи имрӯзаи тоҷик аз омилҳои зерин вобаста мебошанд:

1. Рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ;
2. Қувват гирифтани раванди ҷаҳонишавӣ;
3. Зарурати ҳифзи давлати миллий ва ваҳдати миллий;
4. Паҳн гардидани ҳизбу созмонҳои ифротгарои динӣ;
5. Гаравиши ҷавонон ба созмонҳои ифротгарои динӣ;
6. Авзои мураккаб ва печидаи сиёсии минтақа ва ҷаҳон;
7. Сар задани воқеаҳои гуногуни сиёсӣ дар сатҳи давлат, минтақа ва ҷаҳон.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи зиракии сиёсӣ бо вазъияти сиёсии давлат, масъалаҳои суботу амният, ҳифзи истиқлолияти сиёсӣ, ваҳдати миллий, ҳимояи шаҳрвандон аз гаравиш ба ҳизбу созмонҳои ифротгаро ва таъмини амнияти давлатӣ саҳт вобастагӣ дорад.

Мақсад аз баланд бардоштани хушёрии сиёсӣ ва зиракии сиёсӣ, маърифати дурусти равандҳои сиёсӣ, ҳодисаҳои сиёсӣ, ҳизбу созмонҳои сиёсӣву динӣ, ҳаракатҳои ифротгарои динӣ ва дигар падидаву ҳодисаҳои сиёсӣ ва огоҳона рафтору муносибат аз ҷониби шаҳрвандон мебошад.

Масъалаи хушёрӣ ва зиракии сиёсӣ барои мардуми тоҷик аҳамияти хоса дорад. Зеро, дар солҳои аввали соҳибистиклолии кишвар сар задани ҷанги шаҳрвандӣ байни тоҷикон худ иштибоҳи сиёсӣ буд, ки бинобар фирефтаи ваъдаҳои хоҷагони хоричӣ гаштани баъзе аз шаҳрвандон, ягонагии Тоҷикистонро зери хатари нобудшавӣ оварданд. Дар натиҷаи он Тоҷикистон даҳсолаҳо аз лиҳози иқтисодиву иҷтимоӣ қафо монд ва ҷомеаи тоҷик талафоти зиёди ҷониву молӣ дод. Аз ҳамин лиҳоз Пешвои миллат мардуми тоҷикро даъват менамояд, ки ҳамоиши сиёсии хешро бори дигар такрор накунад. Зеро, бо дар назардошти шароити сиёсӣву геополитикии ҷаҳон дар ҳолати нооромии дохилӣ дар Тоҷикистон эҳтимоли зиёди пурра аз ҳаритаи сиёсии ҷаҳон нест шудани давлати тоҷикон вучуд дорад. Ва ин андешаро сиёсатшиносии варзидаи тоҷик Сӯҳроб Шарипов чанд маротиба хангоми баромадҳои хеш дар конференсҳо ва мизи мудавар, ки дар Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардида буд, таъкид дошт.

Яке аз масъалаҳои муҳим вобаста ба мавзӯи баррасишаванда ин зарурати баланд

будани хушёрӣ ва зиракии сиёсии ҷавонон махсуб меёбад. Чуноне ки таҷрибаҳои солҳои охир нишон медиҳанд, бештар вақт ҷавонон бо сабабҳои паст будани маърифати динӣ, фарҳанги сиёсӣ-ҳуқуқӣ, мавҷудияти мушкилоти иҷтимоӣ фирефтаи идеологияи бегонаи ифротии динӣ гашта, ба созмону ҳаракатҳои ифротгароёнаи динӣ ворид мешаванд ва дар ин роҳ чони худро дар ҳатар мегузоранд. Дар умум онҳо на танҳо барои худ, балки барои падару модарон, ҷомеа ва давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон як муаммои сиёсӣ мегарданд.

Ҳоло ҷавонони тоҷик ба яке аз кишрҳои осебпазири ҷомеа мубаддал гардидаанд, ки аз нерӯи зеҳниву ҷисмонии онҳо гурӯҳҳои мухталифи сиёсӣ динӣ ва қудратҳои хориҷӣ барои амалӣ гардонидани ғаразҳои худ истифода менамоянд. Аз ин рӯ, имрӯз барои ҷавонон доштани маърифати баланди сиёсӣ ва зиракии сиёсӣ ниҳоят муҳим мебошад, то ки онҳо фирефтаи созмонҳои сиёсӣ динӣ ифротӣ нагарданд.

Умуман андешаи таҳлилгарони сиёсӣ оид ба роҳҳои пешгирии ғарабиҳои ҷавонон ба ҳизбу созмонҳои ифротгароиву тундгарой гуногун аст. Ба андешаи муҳаққиқи тоҷик Сайфулло Сафаров: «Дар муқобили терроризм ва экстремизм мо аз ватандӯстӣ дида ягон қувваи дигареро намедонем. Вобаста ба равандҳои ҷаҳонишавӣ ва шиддат гирифтани муборизаҳои иттилоотӣ, ҳамчунин воридшавии мафкураи бегона ба зеҳни ҷомеаи мо бояд ба таблиғи масъалаҳои худшиносӣ худогоҳӣ, ҳифзи арзишҳои миллии таърихӣ фарҳангӣ, тавсеаи ҷаҳонбинии демокративу дунявӣ, пайдории ваҳдат ва суботи ҷомеа таваҷҷӯҳи бештар диҳем» [7, 64]. Воқеан, то шахс миллату давлати худро дӯст надорад, оид ба таърихи гузашта шинохти амиқ надошта бошад, ба қадри тинчӣ оромии ҷомеа нарасад, роҳи ба қомеъ расиданро надонад, тӯмаи дигарон шуданаш аз эҳтимол дур нахоҳад буд.

Бояд иқрор шавем, ки ҳизбу созмонҳои ифротгарои имрӯза, пуштибони хориҷӣ дошта, аз рӯи ҳадафҳои муайяни сиёсӣ идеологӣ ва геополитикӣ амал менамоянд. Онҳо аз фурсати муносиби мавҷуда, яъне аз камсаводии динӣ ҷавонон ва шароити иқтисодӣ иҷтимоӣ ҷомеа истифода мебаранд. Чуноне ки медонем баъди пош ҳурдани Иттиҳоди Шӯравӣ дар давлат ҳолигии идеологӣ ба миён омад ва бар замми он мардум саводи қонин динӣ надоштанд. Бинобар нооромии дохилӣ, кам будани марказҳои таълимоти динӣ, рушду ҳуқуқу озодиҳо шаҳрванд, як қисми ҷавонони тоҷик ба кишварҳои хориҷии исломӣ рафта, донишҳои динӣ гирифтанд. Маҳз он ҷавонон, пас аз баргаштан ва ворид шудан ба муҳити динӣ ҷомеа, муқобили таълимоти исломи суннатӣ баромад намуданд ва дар натиҷа ихтилофи мазҳабӣ торафт шиддати бештар пайдо намуд. Ин ҳолат боис шуд, ки давлат таҳлили ғайрирасмӣ ҷавононро дар хориҷи кишвар боздошт ва то ба ҳадде ба мазҳаби ҳанафӣ мақоми расмӣ бахшид. Албатта чунин муносибат ва тадбирҳои дигари сиёсӣ бо мақсади пешгирии ҷомеа аз низои динӣ ва ихтилофи мазҳабӣ буд. Чун аз ҳама шадидтарин низоъ ин низои мазҳабӣ мебошад.

Масалан, дар солҳои охир дар Курдистони Ироқ баъзе ҷавононе, ки ба равияи салафии тақрибӣ ғароидаанд, мазҳаби падару бобоёни худро «бидъат» эълон карда, атрофиёни худро маҷбур намудаанд, ки болаи қабрҳои гузаштагонанон, ки солҳои пеш ғайриҷид ва дар доираи меъёрҳои мазҳаби шофӣ ҷаноза шуда буданд, дубора рафта ҷаноза хонанд. Ҳатто як гурӯҳи ифротгароёни ин минтақа қабристони деҳаро бо булдозерҳо ҳамвор намуданд, зеро аз назари онҳо, тарҳу теппаи гурӯҳи мувофиқи мазҳаби шофӣ буда, ба ғайриҷидии ифротгароёни нави динӣ мутобиқ набуданд.

Чунин ихтилофҳо боиси задухӯрдҳои хунин дар ин минтақа гашт[1, 61]. Чанд соли пеш агар дар Тоҷикистон пеши ихтилофи мазҳабӣ гирифта намешуд, эҳтимол ин ихтилофи ақидатӣ суботи сиёсии ҷомеа ро вайрон намуда, кишварро ба маркази бархӯрди абаркудратҳои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ табдил меод.

Ҳоло ҳам шароити сиёсии дохилӣ ва ҳам вазъи сиёсӣ геополитикии минтақа аз ҳар нафар аъзои ҷомеа огоҳии сиёсиро талаб менамояд. Ё ба ибораи дигар зиракии сиёсӣ сабаби раҳой аз фиреби сиёсӣ мегардад.

Ба андешаи мо, заминаҳои асосии зиракии сиёсӣ аз нуқтаҳои зерин иборат аст:

- Фарҳангу маърифати баланд доштан;
- Доштани саводи сиёсӣ, иқтисодӣ, динӣ;
- Огоҳ будан аз воқеаҳои ҳодисоти сиёсӣ;
- Донишҳои таърихи миллати давлати худ ва таърихи сиёсии ҷаҳон;
- Доштани барнома ва ҳадафҳои неку созанда;
- Доштани ҳисси миллӣ, ҳудудиноӣ ва ватандӯстӣ;
- Дуруст дарк намудани сиёсати давлат ва ҳукумат.

Зиракии сиёсӣ – бофироии сиёсӣ, бохушии сиёсӣ, ҳушёриву тезфаҳмӣ ва бо ин васила дақиқ дарк намудани воқеаҳои падидаҳо, раванҳои сиёсии ҷомеа аз ҷониби шахс ва гурӯҳи алоҳидаи одамон мебошад.

Мусалламан яке аз роҳҳои муҳим ва самараноки баланд бардоштани зиракии ва ҳушёриву сиёсии ҷавонон ин тарбияи тафаккури сиёсии онҳо мебошад. Дар ҳар давра замон нисбати масъалаи тарбияи сиёсӣ муносибатҳо гуногун аст. Имрӯз давлат ба масъалаи тарбияи тафаккури сиёсии ҷавонон ва умуман мардум таваҷҷӯҳи хоса менамояд. Ин масъала ҳатто ба яке аз мавзӯҳои муҳими сиёсӣ амнияти ҳар кишвар ва ҷомеаҳои ҷаҳон табдил ёфтааст. Дар замонҳои пеш давлати шӯравӣ чандон ҷонибдори баланд шудани фарҳанги сиёсӣ ва маърифати сиёсии мардум набуд. Гарчанде ки соли 1948 аз ҷониби ЮНЕСКО дар бобати дар донишгоҳҳои кишварҳои ҷаҳон таълим додани фанни сиёсатшиносӣ қарор қабул гардид [3, 28], вале то пош ҳӯрдани давлати Шӯравӣ фанни мазкур дар Тоҷикистон ва дар дигар давлатҳои Иттиҳоди Шӯравӣ, таълим дода намешуд. Яке аз сабабҳои манъ будани таълими фанни сиёсатшиносӣ шароити сиёсӣ ва геополитикии он давра ва режими сиёсии давлати шӯравӣ ба ҳисоб мерафт.

Давлати соҳибистиқлол, ҳукукбунёд, соҳибхитӣ, демократӣ, дунявӣ эълон гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон боис гардид, ки масъалаи тафаккури сиёсӣ, маърифати сиёсӣ ва баланд бардоштани фарҳанги сиёсии шаҳрвандон ва, умуман мардуми тоҷик, ба мадди аввал гузошта шавад. Зеро, барои давлате, ки рӯ ба сӯи ҷомеаи демократӣ овардааст, фаъолнокии ҳар шаҳрванд ва аҳли ҷомеа тақозо мешавад. Ва барои фаъолони иштирок намудан дар давлатдорӣ шаҳрвандро зарурат пеш меояд, ки аз лиҳози сиёсӣ огоҳу ҳушёр бошад ва маданияти баланди сиёсӣ нишон диҳад.

Бар онем, ки омилҳои зерин метавонанд дар роҳи тарбияи тафаккури сиёсии шаҳрвандон таъсири мусбат бирасонанд: 1. Мутолиаи пайваста; 2. Рушд додани ниҳодҳои сотсиализатсияи сиёсӣ; 3. Омӯзиши илмҳои сиёсӣ (аз ҷумла фанни сиёсатшиносӣ); 4. Тамошои барномаҳои сиёсӣ; 5. Ҳамарӯза дуруст огоҳ шудан аз ҳодисаҳои воқеаҳои сиёсии дохилидавлатӣ ва ҷаҳонӣ; 6. Иштирок дар маърақаҳои сиёсӣ; 7. Сотсиализатсияи аҳоли; 8. Доштани мавқеи сиёсии солим ва созанда.

Тарбияи тафаккури сиёсӣ ин раванди мақсаднокӣ ба вучуд овардани малакаву

дониш бо роҳи омӯзиши моҳияти падидаву ҳодисаҳои сиёсӣ, дарку шинохти сиёсат, олами сиёсат, худшиносӣ ва ҳудогоҳии сиёсӣ мебошад. Бояд гуфт, ки тафаккури сиёсӣ бо навъҳои тафаккури ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва динӣ алоқамандии зич дорад. Ин навъҳои тафаккур дар ҳамбастагӣ ва дар алоқамандӣ инкишоф меёбанд. Мисол, то шахс тафаккури иқтисодиву иҷтимоии муайян надошта бошад, рушди тафаккури сиёсии ӯ имконпазир нест. Яъне, барои рушди тафаккури сиёсӣ як қатор донишҳои лозиманд, ки то андешаи сиёсии шахс ба таври лозима боло равад.

Тарбияи тафаккури сиёсии шаҳрвандон бо худшиносии сиёсӣ ва ҳудогоҳии онҳо алоқамандии зич дорад. Барои баланд бардоштани ҳудогоҳиву худшиносии мардум, пеш аз ҳама, соҳибфарҳанг будани онҳо зарур буда, бехтар гардидани сифати таълиму тарбия дар муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ, миёна ва олӣ ба он мусоидати бештар менамояд. «Чавҳари давлатро, тавре Арасту таъкид кардааст, Инсон дар бар мегирад. Ба ҳамин хотир, сохтани Инсон аз муҳимтарин лоиҳаи инсон ва албатта, ҳуди давлат мебошад» [10].

Имрӯз дар шароити рушди бомароми иттилоот, агар аз як ҷониб, омилҳои ташаккули тафаккури сиёсӣ зиёд бошад, аз тарафи дигар, мавҷуд будани сарчашмаҳои зиёди иттилоот ва идома ёфтани ҷанги иттилоотӣ байни тамаддунҳо ва кишварҳои ҷаҳон маводҳои фиребандаву ғайривоқеиро зиёд намудааст, ки мардум дар ҳолати дониши дурусти сиёсӣ надоштан, ба фиреби сиёсии онҳо афтоданашон аз эҳтимол дур нест. Аз ҳамин лиҳоз барои ҳифзи суботи сиёсӣ ва амнияти миллий рушд додан ва тавон бахшидани ВАО-и ватанӣ, ҳимоя намудани амнияти иттилоотии Тоҷикистон ва гузашта аз ин, ба шаҳрвандон пешниҳод кардани контентҳои шавқовар ва муфид кори ниҳоят муҳим ба шумор меравад.

Тарбияи тафаккури сиёсӣ бо чигунагии раванди сотсиализатсияи сиёсии шахс вобастагӣ дошта, дур будан ва дур шудани шахс аз равандҳои сиёсиву иҷтимоии ҷомеа бевосита ба тафаккури сиёсии ӯ таъсир мерасонад. Бегонашавии шахс аз ҷомеа ва аз равандҳои иҷтимоиву сиёсии ҷомеа баъзан заминаи гавариши ҷавонону наврасон ба созмонҳои ифротгарои динӣ мегардад. Яъне, вақте шахс дар ҷомеа ҷойгоҳ ва мавқеи муайян надорад, ҳудро дар дохили ҷомеа тасаввур карда наметавонад, ӯ хоҳу ноҳоҳ рӯ ба ҷомеаи бегона меоварад. Ва аксар вақт чунин ашхос ба арзишҳои бегона рӯ оварда, шомили созмонҳои ғайриқонунӣ мегарданд.

Бегонашавии шахс чунин тамоюлҳоро ба вучуд меорад:

- боз ҳам пурзӯр шудани бегонашавии ҳолати сиёсӣ;
- зиёд шудани бефарқӣ нисбат ба масъалаҳои сиёсӣ;
- пурзӯр шудани диққати омма нисбат ба дигар масъалаҳои иқтисодию иҷтимоӣ [6, 190].

Бегонашавии иҷтимоиву сиёсӣ ҳам барои шахс ва ҳам барои ҷомеа оқибати хуб надорад. Шахс аз ҳаёти ҷомеа ва муносибатҳои ҷамъиятӣ дар канор монда, ба рафтори пинҳонкорона рӯ оварда, гоҳо бар муқобили арзишҳои ҷомеа рафтор менамояд. Чунин ашхос дар бештари ҳолатҳо ба доми фиреби созмону ташкилотҳои ғайрирасмӣ афтода, ба сарчашмаи мушкилиҳои сиёсӣ ва амниятӣ табдил мегардад. Аз ин рӯ, ҷалби шаҳрвандон ба ҳаёти сиёсии ва фароҳам намудани шароити баробар дар ғайрирасмӣ сиёсии расмӣ онҳоро аз бегонашавии иҷтимоиву сиёсӣ ва ғайрирасмӣ ғайриқонунӣ пешгирӣ менамояд.

Аз сабаби сатҳи пасти маданияти сиёсӣ ва мавҷуд набудани механизмҳои

фаълноқнамоии шаҳрвандон дар ҷомеа бегонашавии сиёсӣ ба вучуд меояд. Ба назари коршиносон «Мардум аслан на аз сиёсат, балки аз системаи мавҷудаи сиёсӣ худро бегона ва дур ҳис мекунанд. Ин система ба шаҳрвандон на ҳамчун субъектҳои масъули амалиёти сиёсӣ, балки чун истеъмолкунандагони ғайрифавол муносибат дорад» [2, 237]. Чунин муносибати система нисбат ба шаҳрвандон яке аз аломатҳои ташаккул наёфтани арзишҳои демократӣ ва низомии демократии давлатро дорад.

Соҳиби дониши сиёсӣ будан ва аз зиракиву ҳушёрӣ сиёсӣ бархурдор будан имконияти раҳой ёфтани аз фиреби сиёсии созмону ташкилотҳои ифротӣ гардида, шахсро аз гирифтани шудан ба ҳар гуна ақидаҳои бегона нигоҳ дошта, ҳисси масъулияти ӯро нисбати масъалаҳои мухталифи ҳаёти сиёсии ҷомеа бештар менамояд. Чунин ашхос аз ҳукуку озодиҳои худ истифода бурда, дар маъракаву ҷорабиниҳои сиёсии давлат фаволони иштирок менамоянд ва дар пешрафти ҳаётии сиёсии кишвар саҳми муайяни худро мегузоранд.

Паёмдад ва аломатҳои ҳушёрӣ сиёсии шахс аз инҳо иборат аст:

- Дуруст шинохтани моҳияти сиёсии падидаҳо, олами сиёсат ва авзои сиёсиву геополитикии ҷаҳон;
- Огоҳона қадам мондан дар дунёи сиёсат;
- Раҳой ёфтани аз фиребу найрангҳои сиёсии шахсони алоҳида ва ҳизбу созмонҳои ифротгаро;
- Таваҷҷуи таҳлили воқеии равандҳои сиёсӣ;
- Маърифати баланди шаҳрвандӣ доштан;
- Истифода аз ҳукуку озодиҳои ҳеш ва эҳтироми ҳукуку озодиҳои дигарон;
- Доштани ифтихори миллӣ ва ҳисси ватандӯстӣ;
- Ҳимояи манфиатҳои миллӣ ва боло гузоштани он аз манфиатҳои шахсиву гурӯҳӣ.

Пас маълум мешавад, ки сотсиализатсияи сиёсӣ кори осон ва мавсимӣ нест. Он раванDEST, ки шахс марҳила ба марҳила бо роҳи таълим гирифтани аз мактабу донишгоҳ, муносибат бо дигарон, тамошои барномаҳои сиёсӣ, мутолиаи адабиёти сиёсӣ ва иштирок дар ҷорабиниҳои ҷамъиятӣ ҳарчи бештар ворида ҳаёти ҷомеа гардида, ба яке аз субъектҳои фавол табдил меёбад.

Аз ин рӯ дур будан аз ҳаёти ҷомеа ва дар пушти равандҳои иҷтимоиву иқтисодӣ ва сиёсии ҷомеа қарор гирифтани одамон метавонад паёмдадҳои нохуш дошта бошад. Зеро, шахс вақте аз ҷомеа бегона гардад ва ҷойгоҳи худро дар он ҷо пайдо накунад, муҳитро барои худ ҷустуҷӯ менамояд, ки шояд он хилофи арзишҳо ва манфиатҳои ҷомеа бошад.

Фаволноқии шаҳрвандон дар ҳаёти сиёсӣ ба манфиати ҷомеа буда, он аз низомии сиёсӣ ва аз мавқеи сарвари сиёсӣ вобастагии калон дорад. «Муҳайё намудани шароити мусоид барои инкишофи фаволноқии шаҳрвандон иштироки аҳолиро дар ҳаёти сиёсии ҷомеа асоснок менамояд, зеро маҳз аҳолии фавол қодир аст, ба рафти ҷараёнҳои сиёсӣ, ҳусусан ислоҳоти иҷтимоӣ-сиёсии ҷомеа, ки дар давраи гузариш ба миён меояд, таъсир расонад. Дар чунин шароит сарвари сиёсӣ нақши аввалиндараҷа дорад» [5, 82].

Ҳар чи қадар мардум дар ҷомеа роҳи ҳалли мушкилоти худро бо роҳи гуфту-шунид пайдо накунад ва одамони ҷабрида ва норизо қамтар бошанд, ҳамон қадар оромиву суботи ҷомеа ва рушди он бештар таъмин мегардад. Таъмини ҳукуку озодиҳои шаҳрвандон ва имконияти баробари шаҳрвандон дар идоракунии давлатӣ боиси

тахкими ҳокимияти давлатӣ ва ҳифзи суботу амнияти миллӣ мегардад. Гузашта аз ин, эътимоди мардум нисбати давлату ҳокимият бештар гардида, ба амалӣ гардидани низоми демократӣ ва инкишофи ҷомеаи шаҳрвандӣ заминаҳои воқеӣ ба вучуд меояд.

Пайнавишт:

1. Абдуллоҳи Раҳнамо. *Хатари гурӯҳҳои ифротгароии динӣ чист?* – Душанбе, 2015. – 96 с.
2. Дэвид Метюз. *Сиёсат барои мардум*. – Душанбе, 1998. – 315 саҳ.
3. Зокиров Г.Н. *Сиёсатишиносӣ. Наири сеюми такмилёфта*. – Душанбе: Эр-граф, 2010. – 520 с.
4. Зуляр Р.Ю. *Высшая школа как инструмент политической социализации современного студенчества*. – Иркутск: Изд-во ИГУ, 2014. – 113 с.
5. Масъалаҳои актуалии равандҳои сиёсии Тоҷикистон (маҷмӯаи мақолаҳои илмӣ таҳқиқотӣ). Қисми 3. / Зери таҳрири дотсент Ҳукмишоев З.Д. – Душанбе: Эр-граф, 2015. – 148 с.
6. Равандҳои сиёсӣ дар Тоҷикистон: китоби таълимӣ // Зери таҳрири профессор Муҳаббатова А. – Душанбе: ДМТ, 2017. – 342 саҳ.
7. Сафаров С. Ватандӯстӣ ҳамчун омили ҷилавгирӣ аз терроризм / *Терроризм ва ифротгароӣ – роҳҳои пешгирии он*. – Душанбе: Маориф, 2015. – 232 саҳ.
8. Фарҳанги тафсири забони тоҷикӣ. – Душанбе: Ҷилди 2, Паҷӯхшироҳи забон ва адабиёти ба номи А. Рӯдакӣ. – 945 с..
9. Эмомалӣ Раҳмон. Суханронӣ дар таҷлили Рӯзи дониш, дарси сулҳ ва оғози соли нави таҳсил. Санаи муроҷиат 09.02.2018. Суроғаи элек.: <http://president.tj/node/12908>.
10. Ятимов С. Иммануил Кант ва ташаккули субъекти сиёсӣ / *Маҷаллаи академӣ илмӣ оммавӣ Илм ва Ҷомеа*. - №2 (10), 2018.

Reference Literature:

1. Abdullohi Rahnamo. *In what Does Lie the Threat of Religious-Radical Groups?* – Dushnabe, 2015. – 96 pp.
2. Matthews, David. *Politics for the People*. – Dushanbe, 1998. – 315 pp.
3. Zokirov G. N. *Politology. The third replenished edition*. – Dushanbe: Er-Graph, 2010. – 520 pp.
4. Zulyar R. Yu. *Higher School as an Instrument of Political Socialization of Modern Students*. – Irkutsk: Irkutsk State University Publishing-House, 2014. – 113 pp.
5. *Actual Problems of Political Processes in Tajikistan (collection of scientific-research articles) Part 3 // Under the editorship of Associate Professor Khukmishoyev Z. D.* – Dushanbe: Er-Graph, 2015. – 148 pp.
6. *Political Processes in Tajikistan: educational book // Under the editorship of Professor Mukhabbatov A.* – Dushanbe: DMT, 217.- 342 pp.
7. Safarov S. *Patriotism as a Factor of Restraint from Terrorism // Terrorism and Radicalism – the Ways of their Preclusion*. – Dushanbe: Enlightenment, 2015. – 232 pp.
8. *Interpretation Dictionary of the Tajik Language*. – Dushanbe: V.2. – Scientific-Research Institute of Language and Literature named after A. Rudaki. – 945 pp.
9. Rahmon, Emomali. *Speeches on the Celebration of the Day of Knowledge, the Lesson of Peace and the Beginning of the New School-Year. The date of request: 09.02.2018. Electronic address: <http://president.tj/node/12908>*.
10. Yatimov S. *Immanuel Kant and Political Subject Formation // Scientific Mass Academic Journal “Science and Society”* – 2018, N2 (10)